

Demographic Determinants of Household Savings with an Emphasis on age Transition (Case Study: Tehran Household Heads)

Ali Boudaghi *

Assistant Professor of Sociology, Shahid
Chamran University of Ahvaz, Ahvaz, Iran

Behrouz Sadeghi Amroabadi

Assistant Professor of Economics, Shahid
Chamran University of Ahvaz, Ahvaz, Iran

1. Introduction

In this era, one of the important categories that has sparked the attention of many economic and social thinkers is the concept of household savings. Household savings behavior can facilitate economic growth since it can provide the basis for capital accumulation as one of the main components of economic growth. To achieve economic growth and development, every country needs investment, and a necessary condition for investment is savings at the micro and macro levels. It is assumed that economic growth requires savings, which should be converted into investment, which will increase production and economic growth. Household savings, while influencing most economic phenomena such as economic growth, are also affected by changes and developments of population structure. Based on the topic of the research, it can be acknowledged that in the analysis of household savings, variables such as inflation rate, currency stability, and the like have a vital role. But based on demographic approaches, the effect of age on the level of savings is very prominent, because as a result of age transition, the decrease in fertility rates causes a decrease in the population in the age groups of childhood and adolescence (dependent population in the economic sense). Instead, active age groups are increasing, which demographers call the Demographic Window of Opportunity. Therefore, the main goal of the present study is to investigate the effect of age on the savings of household heads in Tehran province.

* Corresponding Author: a.boudaghi@scu.ac.ir

How to Cite: Boudaghi, B; Sadeghi Amroabadi, B. (2024). Demographic determinants of household savings with emphasis on age transition (Case Study: Tehran Household Heads), *Journal of Social Development and Welfare Planning*, 14(56), 277-312.

2. Literature Review

Noferesti and Ahmadi (1387) in research titled "Investigating the effect of population age structure on community savings" using secondary analysis method and at the macro level, found that increasing the proportion of the population between 15–24 years old in society reduces the national savings and, increasing the contrary, increasing the proportion of the population aged 25–54 increases the national savings. According to the findings of this research, the largest amount of society's savings is made by the middle age group of 35–44 years. On the other hand, increasing the proportion of the population of the age group of 55 years and above again reduces the national savings. Monadi et al. (2017) in their study entitled "Evaluation of the effect of population age structure on national savings in Iran" Using the Auto Regressive with Distribute Lag method and the annual data of the period 1363-1395 have shown that the age structure is influential in the formation of national savings. In this connection, the results of the research of Ge et al. (2018) showed that in China, middle-aged households have more savings experience due to the reduction of children's dependence on them.

3. Methodology

In this research, according to the topic and research objectives, the secondary analysis method was used. Secondary analysis means using a new statistical method to re-examine the collected data which provides an interpretation, conclusion or knowledge in addition to or different from the first report. In this research, the investigated data includes the information of 18610 participating households in sampling the expenses and incomes of urban households in Tehran province in 2017, which is done annually by the Iranian Statistics Center, and its raw information is provided to researchers.

4. Discussion and Conclusion

The findings of the current research showed that the average percentage of savings among urban households in Tehran was medium to low (21.80). Based on the results of the mean difference tests (t-test and one-way variance analysis test), the average household savings are different according to the variables of age of the head of the household, gender and activity status. Also, the findings of the research showed that the life cycle theory applies to the urban economy of Tehran, and the active young population has more savings than the two spectrums of children-teenagers and the elderly. Therefore, the findings of the current research with the content of the life cycle theory and the research findings of Zhang (2012) and Gorden (2016) are consistent. Based on research findings, it is suggested that the authorities invest in

279 | Demographic Determinants of Household ..., Boudaghi & Partners

the full employment of young people. Economic empowerment of educated young people, support for entrepreneurship, supporting knowledge-based companies, support for economic enterprises, and... actualized the potential for an active population and provided savings for the active population of society in advance so that the window of opportunity of the population can be converted into a population reward.

Keywords: Age Transition, Household Savings, Age of Household Head, Life Cycle Model.

فصلنامه علمی برنامه‌ریزی رفاه و توسعه اجتماعی
دوره چهاردهم، شماره ۵۶، پاییز ۱۴۰۲، ۲۷۷-۳۱۲
qjssd.atu.ac.ir
DOI: doi.org/10.22054/qjssd.2022.64504.2269

تعیین‌کننده‌های جمعیت شناختی پس‌انداز خانوار با تأکید بر گذار سنی

(مورد مطالعه: سرپرستان خانوار استان تهران)

استادیار جامعه‌شناسی دانشگاه شهید چمران اهواز،
اهواز، ایران.

علی بوداگی *

استادیار اقتصاد دانشگاه شهید چمران اهواز، اهواز،
ایران.

بهروز صادقی عمروآبادی

چکیده

متغیرهای جمعیتی می‌توانند نقش تعیین‌کننده‌ای در سطح پس‌انداز داشته باشند. از این رو، تحقیق حاضر با استفاده از داده‌های مقطعی و با سنجش میزان پس‌انداز در بین خانوارهای شهری تهران قصد دارد ارتباط آن را با گذار سنی آزمون نماید. روش تحقیق تحلیل ثانویه بوده است. داده‌های مورد بررسی شامل اطلاعات ۱۸۶۱۰ خانوار شرکت‌کننده در نمونه‌گیری از هزینه و درآمدهای خانوارهای شهری استان تهران سال ۱۳۹۷ می‌باشد که به‌طور سالانه توسط مرکز آمار ایران انجام و اطلاعات خام آن در اختیار محققان قرار داده می‌شود. در این پژوهش از تئوری گذار سنی دایسون و تئوری چرخه زندگی مودیگلیانی و اندو به عنوان چارچوب نظری تحقیق استفاده شده است. یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که میانگین درصدی پس‌انداز در بین خانوارهای مورد بررسی متوسط به پایین، ۲۱/۸۰ می‌باشد؛ همچنین، بر اساس نتایج آزمون‌های تفاوت میانگین T, F، میانگین پس‌انداز خانوار به تفکیک متغیرهای سن سرپرست خانوار، جنسیت و وضع فعالیت متفاوت می‌باشد؛ همچنین، نتایج نشان می‌دهد که تئوری چرخه زندگی در اقتصاد شهری تهران صدق می‌کند و جمعیت جوان فعال دارای میزان پس‌انداز معنادار بیشتری نسبت به دو طیف کودکان-نوجوانان و کهن سالان است.

واژه‌های کلیدی: گذار سنی، پس‌انداز خانوار، سن سرپرست خانوار، مدل چرخه زندگی.

* نویسنده مسئول. a.boudaghi@scu.ac.ir

مقدمه

در عصر حاضر یکی از مقولات مهمی که ذهن بسیاری از اندیشمندان اقتصادی و اجتماعی را به خود جلب کرده است؛ مفهوم پس‌انداز خانوار می‌باشد، چراکه رفتارهای پس‌انداز خانوار، از آنجایی که می‌تواند زمینه برای انباشت سرمایه به عنوان یکی از مؤلفه‌های اصلی رشد اقتصادی را فراهم آورد، می‌تواند تسهیل‌گر رشد اقتصادی باشد. هر کشوری برای رسیدن به رشد و توسعه اقتصادی نیاز به سرمایه‌گذاری و شرط لازم برای سرمایه‌گذاری، پس‌انداز در سطح خرد و کلان می‌باشد. در واقع، فرض بر این است که رشد اقتصادی لازم‌اش پس‌انداز است که باید به سرمایه‌گذاری تبدیل شده و به دنبال خود افزایش تولید و رشد اقتصادی را به بار آورد (مجتهد و کرمی، ۱۳۸۲: ۳). یکی از ویژگی‌های اساسی حرکت به سوی توسعه اقتصادی آن است که مجموعه فعالیت‌های اقتصادی کشور بتواند منابع پس‌اندازی موجود در اقتصاد ملی را به سوی مصارف سرمایه‌گذاری جذب کند. این واقعیت پذیرفته شده است که کنار گذاشتن بخشی از تولید به معنی به وجود آمدن پس‌انداز و تبدیل آن به سرمایه‌های تولیدی برای حفظ سطح رفاه موجود و دستیابی به سطح رفاه بالاتر، امری کاملاً ضروری است (رسولی و سیاهپوش، ۱۳۹۴: ۱۶۸).

در نظریات رشد اقتصادی غالباً چنین بحث می‌شود که هرچه سطح پس‌انداز در کشوری افزایش یابد؛ به معنای عرضه بیشتر منابع سرمایه‌ای بوده که این امر امکان دسترسی سرمایه‌گذاران و فعالان اقتصادی را به منابع سرمایه‌ای افزایش می‌دهد و موجب تقویت تولید و توسعه اقتصادی می‌شود (رنج پور و همکاران، ۱۳۹۰: ۱۱۴). اقتصاددانان، برای چندین دهه اهمیت تحرک پس‌انداز خانوار را به منظور رشد اقتصادی در کشورهای در حال توسعه تشخیص داده‌اند. رابطه مثبت بین پس‌انداز، سرمایه‌گذاری و رشد اقتصادی یک واقعیت تثبیت شده در اقتصاد است (Ahmad et al, 2006: 58)؛ بنابراین، می‌توان ادعان نمود که رابطه قوی بین پس‌انداز خانوار و رشد اقتصادی وجود دارد. پس‌انداز خانوار با افزایش درآمد شروع می‌شود و این امر ضمن تسهیل سرمایه‌گذاری مالی، به خلق فرصت‌های بیشتر در اقتصاد کمک می‌نماید (Attanasio & Szekely, 2010: 2).

اخیراً در بسیاری از کشورها، نگرانی‌ها در مورد کاهش میزان پس‌انداز خانوارها افزایش یافته است. چراکه سطوح پایین پس‌انداز خانوار با کاهش پس‌انداز ملی مرتبط است. همچنین، کاهش پس‌انداز خانوار با رشد مشکلات اقتصادی از یک طرف و نگرانی در رابطه با مکفی نبودن درآمد بازنشستگان مرتبط است. مفهوم پس‌اندازهای خیلی کم^۱ بیشتر از گذشته مورد توجه صاحب‌نظران قرار گرفته و دولت‌ها تلاش می‌کنند تا با سیاست‌هایی، پس‌انداز خانوار را افزایش دهند (4: Gibson & Scobie, 2001). طبیعی است پس‌انداز خانوار ضمن اینکه بر بیشتر پدیده‌های اقتصادی چون رشد اقتصادی تأثیرگذار است، خود نیز از پدیده‌هایی چون تغییرات و تحولات ساختار جمعیتی تأثیر می‌پذیرد.

به فراخور موضوع می‌توان اذعان نمود که در تحلیل پس‌انداز خانوار هرچند متغیرهایی چون نرخ تورم، ثبات ارز و مواردی مانند آن‌ها دارای نقش حیاتی هستند؛ اما بر اساس رویکردهای جمعیت‌شناختی، تأثیرگذار سنی بر سطح پس‌انداز بسیار برجسته است، چراکه در نتیجه گذار سنی، کاهش میزان‌های باروری باعث کاهش جمعیت در گروه‌های سنی کودکی و نوجوانی (جمعیت وابسته به معنای اقتصادی) می‌شود. در عوض، گروه‌های سنی فعال و در سن فعالیت افزایش می‌یابد که جمعیت‌شناسان از آن تحت عنوان پنجره فرصت جمعیتی^۲ یاد می‌کنند (مشق و میرزایی، ۱۳۸۹: ۷۲). در این راستا رز^۳ (۲۰۰۴) تصریح کرده است که پنجره فرصت جمعیتی زمانی آغاز می‌شود که در نتیجه کاهش میزان باروری، توزیع و ترکیب سنی جمعیت تغییر می‌کند.

در چنین شرایطی، هزینه‌های کمتری برای تأمین نیازهای گروه‌های سنی جوان لازم می‌آید و از این طریق منابع بیشتری در اختیار رفاه خانوار و در ادامه رشد و توسعه اقتصادی می‌تواند قرار بگیرد. به عبارت دیگر، کاهش میزان‌های باروری باعث کاهش جمعیت در گروه‌های سنی وابسته می‌شود و در مقابل، گروه‌های سنی فعال و در سن کار افزایش

1. Too low

2. Demographic Window of Opportunity

3. Ross

می‌یابد. افراد بزرگ‌سال واقع در سنین کار، در مقایسه با افراد جوان‌تر، معمولاً تمایل و توانایی بیشتری برای پس‌انداز دارند و از همین رو است که عبور از ساختار سنی جوان به بزرگ‌سال در نهایت می‌تواند به نفع پس‌اندازهای بالاتر برای افراد و کل جامعه باشد. (روز، ۲۰۰۴: ۳). به هر تقدیر، در نتیجه گذار جمعیتی، کاهش باروری با کاهش دادن نسبت وابستگی یک کشور توانایی‌های یک کشور را برای رشد اقتصادی سریع از طریق افزایش نیروی انسانی جامعه و به تبع آن افزایش سطوح پس‌انداز و سرمایه‌گذاری ارتقا می‌دهد (Dyson, 2010: 36).

در این راستا، تجربه کشورهای شرق آسیا نشان داده که تشویق پس‌انداز خانوار مبتنی بر گذار جمعیتی، کارآمدترین روش رشد اقتصادی می‌باشد (مقصودپور، ۱۳۹۵: ۸۴). در واقع، گذار جمعیتی می‌تواند افراد را به پس‌انداز تشویق نماید. در این راستا، بلوم و همکاران^۲ (۲۰۰۲) معتقدند که به منظور تشویق پس‌انداز، دولت‌ها بایستی تلاش کنند تا ثبات ارزی تأمین نمایند و محیط امنی را برای سرمایه‌گذاران فراهم نمایند (Bloom et al, 2002: 76). با وجود اینکه گذار جمعیتی در قالب پنجره فرصت جمعیتی (رشد جمعیت فعال جامعه) مشوق پس‌انداز خانوار است؛ اما در پایان گذار جمعیتی (که کاهش شدید باروری و مرگ میر بالا مطرح است) با افزایش جمعیت سالمند و افزایش نسبت وابستگی ناشی از سالمندی، سطح پس‌انداز خانوار مجدد می‌تواند کاهش یابد و به یک معنا، پنجره فرصت بسته شود. این امر هم به نوبه خود تهدیدکننده توسعه اقتصادی است (Dyson, 2010: 198).

بنابراین گذار سنی و امید به زندگی می‌تواند اثرات دوگانه بر پس‌انداز و توسعه داشته باشد (De Freitas & Martins, 2014: 23) (ضمن اذعان به این که گذار سنی و تأثیر آن بر پس‌انداز بیشتر در سطح تحلیل کلان می‌تواند معنا پیدا کند، به هر حال، می‌توان از این رابطه در سطح کلان، رابطه بین سن (سرپرست خانوار) و سطح پس‌انداز خانوار در سطح

1. Ross
2. Bloom et al.

خرد را مفروض دانست، چراکه عملاً توانایی پس‌انداز اگر تحت تأثیر گذار سنی باشد، مسلماً سطح و یا توانایی پس‌انداز خانوار نیز می‌تواند، البته در کنار سایر عوامل، تحت تأثیر وضعیت سنی سرپرست خانوار باشد.

بر اساس رویکرد چرخه زندگی، افراد در بخشی از سنین خود معمولاً توانایی پس‌انداز را دارند که عمدتاً این دوره شامل دوره دوم حیات حرفه‌ای فرد می‌تواند باشد (شامل سنین ۶۵-۴۰ سالگی). یکی از اصلی‌ترین دلایل توجه به رابطه گذار سنی (شرایط سنی سرپرست) و پس‌انداز خانوار بر این اصل استوار است که رشد اقتصادی و ارتقای رفتارهای پس‌انداز خانوار و به تبع آن افزایش میزان پس‌انداز ملی در گرو توجه به تحولات ساختار سنی و برنامه‌ریزی دقیق بر روی جمعیت بالقوه فعال جامعه جهت تشویق به رفتارهای پس‌انداز می‌باشد. لذا، نتایج مطالعات و تحقیقات انجام گرفته در خارج از کشور نشان می‌دهد که متغیرهای جمعیتی چون تغییر و تحولات جمعیتی (گذار سنی، جمعیت فعال بالقوه و بالفعل و نحوه مشارکت آنان به عنوان نیروی کار مبتنی بر تئوری چرخه زندگی و سیکلی که در آن جمعیت فعال در گذار سنی خود بیشترین پس‌انداز را دارد)، بعد خانوار (مبتنی بر تئوری‌های پس‌انداز کینز و فریدمن که نیروی انسانی با افزایش درآمد، به دلایل احتیاطی و ... بخشی از آن را پس‌انداز می‌کند) و ... نقش اساسی در پس‌انداز خانوار دارد (Schults, 2004, Attanasio & Szekely, 2000, Park & Pree, 2005, Freyland, 2006, Hasnan Ahmad et al, 2006, پیرانی و همکاران، ۱۳۹۲؛ کاشانیان و همکاران، ۱۳۹۷:۹۷).

این در حالی است که در ایران خصوصاً شهرستان تهران این موضوع مورد بررسی قرار نگرفته است. هرگونه به توجهی به عوامل مؤثر بر پس‌انداز خانوار در شهرستان تهران می‌تواند رشد و توسعه اقتصادی این شهرستان را با چالش مواجه سازد. چراکه پیش شرط رشد و توسعه اقتصادی سرمایه‌گذاری و پس‌انداز می‌باشد (منادی و همکاران، ۱۳۹۷: ۱۸۵)؛ که متأثر از عوامل مختلفی است که در این پژوهش عوامل جمعیت شناختی مؤثر بر پس‌انداز خانوار مورد بررسی قرار می‌گیرد. بر اساس تئوری چرخه زندگی می‌توان اذعان

نمود که گروه‌های جمعیتی متفاوت با کیفیت‌های سرمایه‌انسانی و درآمدهای مختلف در چرخه زندگی‌شان انگیزه‌های متفاوتی به پس‌انداز دارند.

پس‌انداز به افراد این امکان را می‌دهد که در طول عمر خود درآمد یک دوره را که زیاد است به دوره دیگر که درآمد کمتر است، منتقل کند. این مدل اهمیت بافت جمعیتی را در توضیح مصرف و پس‌انداز مورد تأکید قرار می‌دهد (منادی و همکاران، ۱۳۹۷: ۱۸۵). بر این اساس، لازم و ضروری است که رفتار پس‌انداز خانوارها بررسی علمی شود، چراکه تغییرات در ترکیب خانوار و مشارکت نیروی کار در طی زمان نقش اساسی در رفتارهای پس‌انداز خانوار دارد (Attanasio & Szekely, 2000: 3). با الهام از تئوری چرخه زندگی می‌توان اذعان نمود که تغییرات ساختار جمعیتی بر رفتار پس‌اندازی افراد در طول زندگی تأثیر اساسی دارد (Ge et al, 2012: 2).

به فراخور موضوع تحقیق طبق نتایج طرح آمارگیری هزینه و درآمد خانوارهای شهری و روستایی در سال ۱۳۹۹ می‌توان گفت که در نمونه مورد بررسی، متوسط هزینه و درآمد سالیانه یک خانوار شهری به ترتیب ۹۵۷۰۱۶۰۰۰ و ۱۰۹۸۱۱۸۰۰۰ ریال است که این امر در مقایسه با سایر استان‌ها، رفتار پس‌انداز خانوارهای تهرانی را بیشتر متأثر می‌کند (<https://amar.org.ir>). در این راستا، بررسی هرم سنی جمعیت استان تهران در سرشماری ۱۳۹۵ نشان می‌دهد که ۷۳ درصد از کل جمعیت استان تهران (۵۹۳۱۳۱۹۳) در گروه سنی ۶۴-۲۵ سال (میان‌سال) قرار دارند. همچنین، نرخ فعالیت جمعیت ۱۰ ساله و بیشتر در نقاط شهری ۳۷/۷ درصد و کمتر از نقاط روستایی (۳۹/۲) بوده است (<http://www.amar.thmporg.ir>)؛ بنابراین، سؤالات اساسی مقاله حاضر بر این محورها دور می‌زنند که اولاً میزان پس‌انداز خانوار در خانوارهای تهران به چه میزان است؟ و ثانیاً آیا بین گذار سنی و پس‌انداز خانوار رابطه معنی‌داری وجود دارد؟

پیشینه پژوهش

در این بخش از مقاله به طور خلاصه به نتایج تحقیقات داخلی و خارجی که به طور مستقیم و غیرمستقیم با موضوع مورد بررسی مقاله حاضر (بررسی رابطه گذار سنی و پس‌انداز خانوار) ارتباط دارند، پرداخته شده است.

نوفرستی و احمدی (۱۳۸۷) در مطالعه‌ای با عنوان "بررسی اثر ساختار سنی جمعیت بر پس‌انداز جامعه" به روش تحلیل ثانویه و در سطح کلان (ملی) نشان می‌دهد که افزایش نسبت جمعیت بین ۱۵-۲۴ سال در جامعه، پس‌انداز ملی را کاهش و در مقابل، افزایش نسبت جمعیت سنین ۲۵-۵۴ سال موجب افزایش پس‌انداز ملی می‌گردد. بیش‌ترین میزان پس‌انداز جامعه توسط گروه میان‌سال ۳۵-۴۴ سال صورت می‌گیرد. از سوی دیگر افزایش نسبت جمعیت گروه سنی ۵۵ سال و بیشتر مجدداً پس‌انداز ملی را کاهش می‌دهد.

همچنین تحقیقی با عنوان "عوامل تعیین‌کننده پس‌انداز خصوصی در ایران با تأکید بر نرخ واقعی ارز و محدودیت قرض" توسط پیرانی و همکاران (۱۳۹۲) با استفاده از روش همجمعی یوهانسون و یوسیلیوس مدل تصحیح خطای برداری انجام گرفته است که نتایج نشان داده که اثر تولید ناخالص داخلی، نرخ بهره و شوک‌های حاصل از درآمدهای نفتی در سال ۱۳۵۳ بر پس‌انداز خصوصی مثبت و اثر نرخ واقعی ارز، نرخ تورم، بار تکفل و تحولات ناشی از جنگ تحمیلی بر پس‌انداز خصوصی منفی است.

رسولی و سیاهپوش (۱۳۹۴) در پژوهشی به بررسی تأثیر ساختار سنی جمعیت بر پس‌انداز و مصرف در ایران با استفاده از داده‌های سری زمانی سالانه ۱۳۵۴ تا ۸۹ و روش حداقل مربعات معمولی (OLS) نشان دادند که ساختار سنی جمعیت عامل مؤثری در شکل‌گیری میزان پس‌انداز و مصرف افراد جامعه است.

در مطالعه‌ای دیگر محمدی و همکاران (۱۳۹۶) به بررسی به اثر طول عمر و سالخوردگی جمعیت بر پس‌انداز در چارچوب یک الگوی Panel ARDL در ۲۱ کشور جهان طی سال‌های ۱۹۷۱-۲۰۱۲ پرداختند. نتایج مطابق با تئوری چرخه زندگی ارتباط بلندمدت مثبت بین طول عمر و پس‌انداز و ارتباط منفی بین نرخ وابستگی افراد مسن و

پس‌انداز را نشان می‌دهد. در کوتاه مدت نیز از میان دو متغیر جمعیتی تنها متغیر نرخ وابستگی سنی افراد مسن معنی‌دار است و علامت مورد انتظار را دارا می‌باشد.

منادی و همکاران (۱۳۹۷) در مطالعه خود با عنوان "ارزیابی تأثیر ساختار سنی جمعیت بر پس‌انداز ملی در ایران" با استفاده از روش سری زمانی خود رگرسیون با وقفه‌های توزیعی^۱ ARDL و داده‌های سالیانه دوره زمانی ۱۳۶۳ تا ۱۳۹۵ نشان داده‌اند که ساختار سنی در شکل‌گیری پس‌انداز ملی تأثیرگذار است.

همچنین کاشانیان و همکاران (۱۳۹۷) در پژوهشی به شبیه‌سازی تأثیر سالمندی بر متغیرهای اقتصاد کلان (کاربردی از روش تعادل عمومی نسل‌های همپوش دو مرحله‌ای دایموند متناسب با شرایط ایران) از سال ۱۹۴۰ تا سال ۲۰۱۰ پرداختند. نتایج به دست آمده از شبیه‌سازی‌ها نشان می‌دهد، بر اثر سالمندی جمعیت، از یک سو به مرور سهم عواید بازنشستگی از بودجه، افزایش و سهم سرمایه‌گذاری عمومی کاهش می‌یابد و سبب برون‌رانی سرمایه‌گذاری عمومی و کاهش نرخ رشد سالیانه محصول سرانه سرمایه می‌شود. گذار جمعیتی و رفتار پس‌انداز، تجربه یک کشور در حال توسعه، عنوان پژوهشی است که توسط رضایی (۲۰۲۱) انجام شده است. در این پژوهش از مدل رشد رمزی کاس کومپنز و طیف وسیعی از داده‌ها (۱۹۷۰-۲۰۱۵) که عمدتاً از سایت بانک مرکزی ایران گرفته شده، استفاده شده است. نتایج پژوهش نشان داد که اولاً، متغیر جمعیت یک عامل تعیین‌کننده قابل توجه برای نرخ پس‌انداز است. ثانیاً، تأثیرات رکود در نرخ رشد جمعیت، سطح پس‌انداز را به میزان قابل توجهی کاهش می‌دهد. ثالثاً، گام‌های عمل‌گرایانه دیگری می‌توان برای جبران پیامدهای تغییرات جمعیتی برداشت.

همچنین تعیین‌کننده‌های دموگرافیک پس‌انداز در ۱۶ کشور آسیایی عنوان پژوهشی دیگر است که توسط اسجولز^۲ در سال ۲۰۰۴ به روش کمی انجام شده است. در تحقیق یادشده ارتباط بین ترکیب سنی جمعیت و میزان‌های پس‌انداز در ۱۶ کشور آسیایی از سال

1. Auto Regressive with Distribute Lag
2. Schults

۱۹۵۲ تا ۱۹۹۲، بررسی شده و نتایج نشان داده است که پس‌انداز به ترکیب سنی وابسته نیست.

"تغییرات جمعیتی و پس‌انداز خانوار در ژاپن و کره: کاربردها برای چین" عنوان تحقیقی است که توسط کیم جو (۲۰۱۲) به روش کمی و آمار توصیفی نگاشته شده است. بر اساس یافته‌های این تحقیق در دهه‌های اخیر کشورهای شرق آسیا خصوصاً چین، رشد اقتصادی بالایی داشته‌اند که بخش اعظم آن مربوط به میزان‌های بالای پس‌انداز خانوار است. بر اساس این مطالعه، با لحاظ سالمندی سریع در آینده، این نگرانی وجود دارد که کاهش سریع پس‌انداز منجر به کاهش سرمایه‌گذاری و درنهایت کاهش رشد اقتصادی شود.

در مطالعه‌ای دیگر "تأثیر جمعیت، رشد و سیاست‌های عمومی بر پس‌انداز خانوار، مورد مطالعه: پاکستان" توسط حسنان احمد و همکاران (۲۰۰۶) طی سال‌های ۱۹۷۲-۲۰۰۳ با استفاده از تکنیک هم‌انباشتگی یوهانسون و یوسیلیوس و مدل تصحیح خطا بررسی شده است. نتایج نشان داد که یک رابطه هم‌انباشتگی بلندمدت بین تعیین‌کننده‌های پس‌انداز خانوار و متغیرهای جمعیت شناختی وجود دارد.

آپرگیس و کریستو^۱ (۲۰۱۲) در مطالعه خود با عنوان "نسبت وابستگی و پس‌انداز خانوار در بین ۱۶ کشور آفریقایی" از روش تحلیل ثانویه برای ۱۶ کشور آفریقایی با استفاده از داده‌های پانل سالیانه استفاده کرده است. نتایج تحلیل علیت پانل نشان داد که نسبت وابستگی باعث پس‌انداز منفی می‌شود.

همچنین "بررسی سیاست‌های جمعیتی، تغییرات ساختار جمعیت و معمای پس‌انداز خانوار چینی‌ها" عنوان پژوهشی است که توسط جی و همکاران^۲ (۲۰۱۸) به روش کمی و با استفاده از داده‌های ترکیبی از سرشماری‌های جمعیت و بررسی‌های خانوار شهری در بین خانوارهای چینی انجام شده است. نتایج این پژوهش نشان داد که خانوارهای میان‌سال به خاطر کاهش وابستگی فرزندان به آن‌ها، تجربه پس‌انداز بیشتری دارند.

1. Apergis & Christou
2. Ge et al

در مطالعه‌ای دیگر دی فریناز و مارتینز (۲۰۱۴) اثر طول عمر، سلامت و سیستم‌های بازنشستگی را بر پس‌انداز با استفاده از یک مدل سیکل زندگی ساده تحلیل کرده‌اند. آن‌ها دریافتند که هم‌راستا با تئوری سیکل زندگی، طول عمر، نرخ‌های پس‌انداز را افزایش می‌دهد.

همچنین پرتنر و کیننگ^۱ (۲۰۱۴) در مطالعه خود به بررسی اثرات تغییرات در امید به زندگی بر نرخ بهره، رفتار مصرف - پس‌انداز و تصمیم بهینه برای بازنشستگی در یک مدل تعادلی عمومی پویا پرداخته‌اند. نتایج آن‌ها نشان می‌دهد که سن بازنشستگی در ارتباط با امید به زندگی است.

در جدیدترین مطالعات، رابرت و استاهلر^۲ (۲۰۲۲) در پژوهشی با عنوان "چه چیزی باعث ایجاد حساب جاری از سوی آلمانی‌ها می‌شود؟"، پس‌انداز خانوار، سرمایه‌گذاری‌های سرمایه‌ای و سیاست‌های عمومی، تغییرات ساختاری و تعدیل‌های پویا را با یک مدل نیوکینزی تحلیل کرده است. نتایج نشان داد که چندین اصلاحات مالیاتی، بازار کار و بازنشستگی منجر به افزایش پس‌انداز خانوار در آلمان شده است.

در مجموع مطالعات پیشین اثر برخی متغیرهای جمعیتی را بر متغیرهای کلان اقتصادی موردبررسی قرار داده‌اند که اکثر این مدل‌ها در حالت کلان بوده است و کمتر با داده‌های خرد کار کرده‌اند. به عبارت دیگر این مطالعه با استفاده از داده‌های خرد استان تهران به بررسی تئوری‌های کلان‌گذار سنی دایسون و تئوری چرخه زندگی مودیگیلانی و اندو پرداخته است که نوآوری مهم این مطالعه می‌باشد.

چارچوب نظری تحقیق

برای پس‌انداز تعاریف متعددی وجود دارد که در این مقاله به اختصار چند تعریف ذکر می‌شود. پس‌انداز در لغت یعنی پولی که از صرفه‌جویی در هزینه‌ها به دست می‌آید (پیرانی

1. Prettnner and Canning
2. Ruppert & Stahler

و همکاران، ۱۳۹۲: ۱۰۰). بیشتر اقتصاددانان فزونی درآمد نسبت به مصرف را پس‌انداز می‌خوانند. چنانکه کینز^۱ (۱۹۳۰) معتقد است که بر سر این نکته اجماع وجود دارد که مفهوم پس‌انداز، مازاد درآمد نسبت به مصرف را شامل می‌شود. در نظر کینز پس‌انداز تابع درآمد ملی و سرمایه‌گذاری تابع کارایی نهایی یا نرخ بهره است. از نظر نامبرده، اگر میل متوسط به پس‌انداز افزایش یابد مردم بیشتر پس‌انداز می‌کنند که این امر باعث افزایش ناخواسته در موجودی انبارشده و در نتیجه تولیدکنندگان تولید خود را تا آنجا کاهش می‌دهند که افزایش ناخواسته صفر شود؛ بنابراین پس‌انداز در سطح درآمد پایین‌تر به حالت اولیه خود بازمی‌گردد. فریدمن^۲ نیز معتقد است مصرف و پس‌انداز افراد جامعه تابعی از دارایی‌ها و درآمدهای آنان می‌باشد (شهرکی و همکاران، ۱۳۸۹: ۶۹).

در همین خصوص، سامسلون^۳ بر این باور است که در سال‌های بعد از جنگ، اغلب اوقات سرمایه‌گذاری‌هایی که نموده‌ایم از منابعی بوده‌اند که به مصرف نرسیده‌اند و این را اقتصاددانان پس‌انداز نامیده‌اند. آنچه در جامعه تولید می‌شود یا به مصرف می‌رسد یا به شکل پرداخت‌های انتقالی به جامعه برمی‌گردد و یا اینکه از چرخه تولید و درآمد خارج شده و به شکل پس‌انداز و مالیات درمی‌آید؛ بنابراین، پس‌انداز نشتی است که از جریان دایره‌وار تولید خارج می‌شود. پس‌اندازها یا از منابع داخلی تأمین می‌شوند و یا از منابع خارجی. پس‌اندازهای داخلی از منابع اصلی تشکیل سرمایه می‌باشند. پس‌اندازهای داخلی شامل پس‌انداز اشخاص، شرکت‌ها و مؤسسات و پس‌انداز دولت است. پس‌انداز بخش خصوصی که شامل پس‌انداز افراد و خانوارها و پس‌انداز شرکت‌ها و مؤسسات است (پیرانی و همکاران، ۱۳۹۲: ۱۰۰).

مدل چرخه زندگی^۴ چارچوب تئوریک اساسی را به منظور بررسی تأثیر دگرگونی‌های جمعیتی بر پس‌انداز خانوار فراهم می‌کند (Kim, 2012: 1) با اتکا به مدل

-
1. Keynes
 2. Friedman
 3. Samsun
 4. Life Cycle model

چرخه زندگی می‌توان رفتار پس‌انداز را در سطح خرد و کلان توضیح داد. این نظریه ابتدا توسط برومبرگ و مودیکلیانی^۱ (۱۹۵۰) مطرح و سپس توسط مودیکلیانی و اندو^۲ (۱۹۸۵) تکمیل شد. به‌طور ساده این مدل تصریح می‌کند که انگیزه عمده برای پس‌انداز به وسیله اشخاص به منظور یکنواخت کردن مصرف و بر اساس درآمد پیش‌بینی‌شده در طول زمان است. طبق تئوری چرخه زندگی، نرخ پس‌انداز تحت تأثیر نرخ رشد درآمد سرانه، موجودی ثروت، خصوصیات جمعیتی، اندازه خانوار و بخشی از جمعیت که در سن فعالیت بوده و مشغول فعالیت می‌باشند، قرار می‌گیرد. سیاست‌هایی که روی این متغیرها اثر می‌گذارند؛ ممکن است نرخ پس‌انداز را تغییر دهند (مجتهد و کرمی، ۱۳۸۲: ۶).

نقطه عزیمت تئوری چرخه زندگی این فرضیه است که تصمیمات مربوط به مصرف و پس‌انداز خانواده در هر نقطه از زمان، انعکاس‌دهنده تلاش کم‌ویش هوشیارانه و عقلایی برای دستیابی به یک توزیع بهینه و ترجیح داده‌شده مصرف در طول عمر است که البته این کار با لحاظ منابعی که در طول عمر در اختیار خانواده قرار می‌گیرد، انجام می‌شود و به‌نوعی درآمد با توجه به مصرفی باثبات توزیع می‌شود (Prettner & Canning, 2014).

طبق این مدل، خانواده‌ها مخارج خود را بر اساس عایدات انتظاری طول عمر خود برنامه‌ریزی می‌کنند. لذا، مصرف آن‌ها نه تنها به درآمد جاری بلکه مهم‌تر از آن به درآمد انتظاری بلندمدت وابسته است. تئوری چرخه زندگی بیانگر این است که افراد در ابتدای دوره کاری خود یعنی در جوانی به خاطر تجربه کم، نداشتن شغل مستمر، بهره‌وری پایین و ... درآمد پایین کسب می‌کنند، اما در دوره میان‌سالی به خاطر کسب تجربه، داشتن شغلی دائمی و بهره‌وری بالاتر، درآمدهای بالایی کسب می‌کنند و سرانجام در دوران بازنشستگی و کهولت درآمدهای کمتری به دست می‌آورند؛ اما مصرف آن‌ها بر اساس پیش‌بینی ارزش فعلی جریان درآمد عمر حالت باثبات و هموار دارد.

1. Bromberg and Modigliani
2. Modigliani and Ando

طبق محتوای این مدل، فرد در دوره جوانی و در سال‌های اولیه کاری، پس‌انداز منفی را تجربه می‌کند. در سال‌های میانی عمر به خاطر اینکه درآمدش از مصرفش خیلی بیشتر است؛ پس‌انداز مثبت انجام می‌دهد و در دوره بازنشستگی و کهولت به خاطر درآمد پایین، از پس‌اندازهای گذشته برداشت می‌کند و در واقع، این دوره هم پس‌انداز منفی را تجربه می‌کند. نکته قابل ذکر در اینجا این است که چون در دوره جوانی، فرد مصرفش بیشتر از درآمدش است، برای تأمین وجوه لازم برای مصرف خود قرض می‌گیرد و در طول میان‌سالی که پس‌انداز مثبت دارد آن را بازپرداخت می‌کند (شاگری، ۱۳۸۷: ۹-۶۷۸).

به‌طور کلی می‌توان اذعان نمود که فرد برای تأمین مصرف دوره بازنشستگی و هموار کردن مصرف، پس‌انداز می‌کند. افراد در دوره کاری خود پس‌انداز کرده و در دوره بازنشستگی‌شان آن را مصرف می‌کنند. بر اساس این نظریه، زمانی که ثروت در تابع پس‌انداز و مصرف وارد شود، مصرف تابع مستقیمی از درآمد و ثروت است؛ اما پس‌انداز تابع مستقیم درآمد و تابعی ملموس از ثروت است. به عبارت دیگر، با افزایش درآمد هم مصرف و هم پس‌انداز افزایش می‌یابد ولی با افزایش ثروت، مصرف افزایش می‌یابد، اما پس‌انداز کاهش می‌یابد، به دلیل اینکه اگر ثروت افزایش پیدا کند، مصرف افزایش می‌یابد؛ اما افزایش ثروت به معنی افزایش درآمد نیست. به همین دلیل افزایش مصرف بر اثر افزایش ثروت و در کنار آن ثابت ماندن درآمد به معنی کاهش پس‌انداز است (پیرانی و همکاران، ۱۳۹۲: ۱۲۰؛ منادی و همکاران، ۱۳۹۷: ۱۸۶).

بر اساس تئوری چرخه زندگی می‌توان گفت که پس‌انداز افراد میان‌سال در میانه و پایان زندگی کاری‌شان بیشتر است و بزرگ‌سالان پس‌اندازشان را موقع بازنشستگی مصرف می‌نمایند. بر این اساس، الگوهای پس‌انداز خانوار متأثر از تغییرات ترکیب سنی جمعیت در یک کشور است. افزایش نسبت جمعیت در سن کار و کاهش جمعیت زیر ۱۵ سال و بازنشسته باعث افزایش پس‌انداز، و در مقابل، نسبت بالای جمعیت مسن و بازنشسته و به یک معنا غیرفعال باعث کاهش سهم این اقشار در پس‌انداز می‌شود (Kim, 2012: 1).

یکی دیگر از مدل‌هایی که نقش تحولات جمعیتی را در افزایش پس‌انداز خانوار برجسته کرده است؛ مدل تقاضای خانوار^۱ می‌باشد. این مدل نیاز خانوار به فرزند و کالاهای مصرفی دیگر را برجسته می‌کند و تأکید کرده است که زوج‌ها انتخاب‌هایشان (برای مثال در حوزه تصمیم‌گیری در رابطه با تعداد فرزندان) را با توجه به تغییراتی که در قیمت‌ها، پاداش‌ها و فرصت‌های تکنولوژیک ایجاد می‌شود، اصلاح می‌کنند. اگر والدین، پیشگیری و ارزش خلوت‌گزینی را جایگزین فرزند آوری کنند. تأخیر در فرزند آوری مطرح می‌شود و باروری به دلایل مختلفی شروع به کاهش می‌یابد و این امر هم پس‌انداز را افزایش می‌دهد؛ بنابراین با عنایت به هزینه‌ها و فرصت‌های فرزند آوری، سرمایه‌گذاری در آموزش و پرورش و سلامت فرزندان کیفیت زندگی جمعیت را بهبود می‌دهد (Schults, 2004; Pascual-Saez et al, 2020).

یکی دیگر از نظریه‌پردازان برجسته در حوزه پس‌انداز، دیاموند^۲ می‌باشد. وی در الگوی نسل‌های همپوشان^۳ (۱۹۶۵) خاطر نشان کرده است که عاملین اقتصادی در هر دوره متشکل از نسل جوان و نسل پیر است. نسل جوان شاغل است و پس‌انداز کننده و نسل پیر کار نمی‌کند و مصرف خود را از پس‌انداز دوره قبل تأمین می‌کند. در مدل یادشده افراد جوان نیروی کار ارائه می‌کنند تا کالا و محصولات تولید شود. افراد پیر درآمد حاصل از سرمایه و ثروت خود را مصرف می‌کنند و سپس از دنیا می‌روند و از الگو خارج می‌شوند. افراد جوان درآمد ناشی از کار خود را بین پس‌انداز و مصرف جایگزین می‌کنند. آن‌ها پس‌انداز را به دوره بعد منتقل می‌کنند. وی معتقد است که تابع پس‌انداز افراد جوان تابعی فزاینده از نرخ بهره است. افزایش در نرخ بهره هر دو اثر درآمدی و جانشینی را خواهد داشت. بر اساس جانشینی معاوضه بین مصرف در دو دوره برای مصرف در دوره دوم مطلوب‌تر است و باعث افزایش پس‌انداز می‌گردد. بر اساس اثر درآمدی مقدار مشخصی

-
1. Household Demand model
 2. Diamond
 3. Overlapping Generation Model

از پس‌انداز باعث افزایش مصرف در دوره دوم خواهد شد و پس‌انداز کاهش می‌یابد (پیرانی و همکاران، ۱۳۹۲: ۱۱۶؛ محمدی و همکاران، ۱۳۹۶: ۴).

دوزنبری^۱ (۱۹۴۹) نیز با ارائه فرضیه درآمد نسبی معتقد است که پس‌انداز نه تنها با درآمد جاری بلکه همچنین با سطوح قبلی درآمد و عادت گذشته پس‌انداز ارتباط دارد؛ بنابراین، زمانی که درآمد جاری نسبت به بالاترین دوره قبل یا حداکثر درآمد گذشته افزایش یابد، میل متوسط به پس‌انداز نیز افزایش می‌یابد. در واقع، افزایش درآمد جاری نسبت به بالاترین درآمد دوره قبل (یا همان رشد اقتصادی) موجب افزایش پس‌انداز می‌شود (رنج پور و همکاران، ۱۳۹۰: ۱۱۶). یکی از عوامل تأثیرگذار بر پس‌انداز خانوار، گذار سنی است. گذار سنی (تغییر در ساختار سنی جمعیت که معمولاً از شرایط سنی جوان به شرایط سنی بزرگسال و در ادامه سالمند را شامل می‌شود) یکی از نتایج اصلی گذار جمعیتی است.

گذار جمعیتی به عبور جمعیت‌های انسانی از شرایط باروری و مرگ‌ومیر بالا (و در نتیجه رشد نزدیک به صفر) به شرایط باروری و مرگ‌ومیر هر دو پایین اطلاق می‌شود. در فاصله گذار بین این دو شرایط، به دلیل شروع زودتر کاهش مرگ‌ومیر (بیشتر به دلیل بهبود وضعیت بهداشت عمومی و در ادامه مداخلات پزشکی) نسبت به کاهش باروری که معمولاً یک دهه دیرتر آغاز می‌شود، رشد جمعیت اتفاق می‌افتد. بدیهی است که این رشد ابتدا بیشتر در میان جمعیت خردسال و جوان اتفاق می‌افتد و در ادامه با عبور همین نسل خردسال متراکم در طول زندگی خود، به ترتیب جمعیت خردسال و در ادامه سالمند افزایش در نسبت‌های مربوطه به خود از کل جمعیت را تجربه می‌کنند.

در بخشی از این تحولات، زمانی که نسبت جمعیت واقع در سنین کار افزایش قابل‌ملاحظه‌ای می‌یابد و یا نسبت بزرگ‌تری از جمعیت را در مقایسه با گذشته به خود اختصاص می‌دهد، گذار سنی فرصتی را در اختیار رشد اقتصادی قرار می‌دهد که از آن تعبیر به پنجره فرصت جمعیتی شده است (Bloom et al, 2002: 25, Pauli, 2020: 8).

1. Duisenberg

درواقع، گذار سنی، دلالت بر تغییر از جمعیت خیلی جوان به جمعیت سالمند دارد. تغییرات ساختار سنی و جنسی نقش اساسی در تحولات اقتصادی و اجتماعی، سیاسی و فرهنگی دارد. به‌طور عمومی این تغییر محصول تعامل باروری، مرگ‌ومیر و مهاجرت است که ساختارهای سنی و جنسی را تعیین می‌کنند. فرآیندهای جمعیتی نه‌تنها ساختار سنی و جنسی را ایجاد می‌کنند، بلکه تحت تأثیر آن هم هستند. لذا جمعیت‌شناسان بر این باورند که تغییرات در ساختارهای سنی و جنسی نهادهای اقتصادی و اجتماعی را تحت‌الشعاع قرار می‌دهند (Weeks, 2008: 52).

گذار سنی تا حد زیادی بر چرخه‌های رشد و رکود اقتصادی اثرات معنادار می‌گذارد. تجربه انتقال سنی کشورهای توسعه‌یافته حاکی از آن است که مدل زمان انتقال سنی جمعیتی بیش از یک قرن طول می‌کشد. با شروع گذار جمعیتی، فرآیند انتقال سنی هم آغاز خواهد شد. در این راستا بو و سومستاد^۱ (۲۰۰۰) انتقال سنی را به چهار مرحله تقسیم‌بندی کرده‌اند که هر مرحله با افزایش تعداد جمعیت در یک رده سنی خاص مشخص می‌شود:

الف) مرحله کودکی: افزایش نسبت یا درصد جمعیت زیر ۱۵ سال نسبت به سایر گروه‌های سنی؛

ب. مرحله جوانی: افزایش درصد جمعیت بین ۱۵-۲۹ سال نسبت به سایر گروه‌های سنی؛

ج. مرحله میان‌سالی: افزایش درصد جمعیت بین ۲۹-۶۴ سال نسبت به سایر گروه‌های سنی،

د؛ و مرحله سالمندی: افزایش درصد جمعیت بالای ۶۵ سال نسبت به سایر گروه‌های سنی.

از رویکرد اقتصاد کلان، مرحله کودکی مقطعی از انتقال سنی است که نیازهای مصرفی بیش از قابلیت‌ها و توانمندی‌های تولیدی است. در این مرحله، نسبت وابستگی کودکان بالاست و سرمایه‌گذاری در زمینه نیازهای زنان و کودکان بسیار مهم است. دومین مرحله از گذار سنی مرحله جوانی است یعنی زمانی که برآمدی سنی به سوی سنین جوانی میل می‌کند. زمانی که برآمدگی سنی به طرف سنین میان‌سالی می‌رود و نسبت جمعیت

1. Bo and Sommestad

گروه‌های میان‌سال (۲۹-۶۴) به تدریج رو به افزایش می‌گذارد، مرحله سوم انتقال سنی یعنی مرحله میان‌سالی شروع می‌شود. در مرحله چهارم گذار سنی نیز سالمندی جمعیت مطرح می‌شود. در این مرحله، باروری افت اساسی کرده است و به‌طور کلی، برآمدگی و تحذب سنی جمعیت در ارتباط با سنین سالمندی قابل طرح می‌شود (مشفق و میرزایی، ۱۳۸۹: ۷-۶). تغییرات در ساختار سنی پیامدهای اجتماعی و اقتصادی فراوانی با خود همراه می‌آورد. تعدادی از اندیشمندان، افزایش جمعیت فعال را به عنوان موهبت جمعیتی^۱، پنجره فرصت جمعیتی و یا پاداش جمعیتی^۲ در نظر می‌گیرند. پاداش جمعیتی با افزایش بهره‌وری گروه‌های در سن فعالیت اقتصادی سروکار دارد، چراکه توان تولیدی کودکان و سالمندان در مقایسه با میزان مصرف آن‌ها پایین‌تر بوده و این در حالی است که توان تولیدی افراد در سن کار بیشتر از متوسط مصرف آنان است (Smits, 2011: 6-4).

در این زمینه، فینک و فیلی (۲۰۰۷) پنجره فرصت را عامل مهمی در رشد اقتصادی می‌دانند؛ تأثیرات اقتصادی پنجره فرصت ریشه در این واقعیت دارد که در طول دوره‌ای که پنجره فرصت گشوده می‌شود، هزینه‌های عمومی‌ای که در برنامه‌های اجتماعی نظیر آموزش و بهداشت صورت گرفته بود به سمت سرمایه‌گذاری در بخش‌های تولیدی و زیرساخت‌ها هدایت می‌شود. در سطح خرد نیز خانواده‌ها می‌توانند هزینه‌های جاری را به سمت پس‌انداز و ارتقای استانداردهای زندگی جهت بدهند. پاداش جمعیتی زمانی محقق می‌شود که سرمایه‌گذاری‌های مناسبی در زمینه سلامت و آموزش آن‌هایی که وارد نیروی کار می‌شوند؛ صورت بگیرد و مشاغلی برای پاسخ به تقاضاهای اشتغال آنان ایجاد شود. در واقع نیروی کار ناسالم، غیر مولد، غیر شاغل و تحصیل‌نکرده به تعداد زیاد مانعی جدی بر سر راه جامعه ایجاد کرده و ثبات آن را تعدیل می‌کند. ناوانیتهام و هارمالینگام (۲۰۰۹) نیز معتقدند که در دوره‌ای که پنجره فرصت گشوده شود از سه طریق می‌توان رشد جمعیتی را به موهبت یا پاداش جمعیتی تبدیل کرد:

-
1. Demographic Dividend
 2. Demographic Bonus

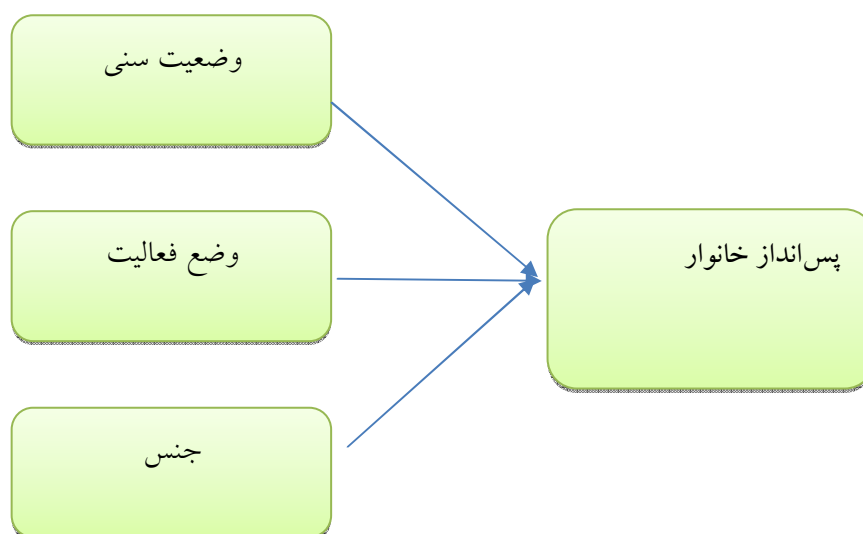
(۱) اشتغال مولد نیروی کار در دسترس که به نوبه خود به افزایش تولید ناخالص ملی منجر خواهد شد؟

(۲) هدایت ثروت‌های انباشته‌شده و پس‌اندازها به سمت سرمایه‌گذاری‌های تولیدی؛
(۳) و سرمایه‌گذاری‌های مناسب در شکل‌دهی سرمایه‌های انسانی باکیفیت بالا
(حسینی، ۱۳۹۰: ۳۵).

به فراخور موضوع پژوهش، می‌توان اذعان نمود که پس‌انداز خصوصی خانوار^۱ یکی از روش‌های کارآمد رشد اقتصادی است. تجربه کشورهای شرق آسیا این موضوع را تأیید کرده است. مبتنی بر تئوری‌های گذار سنی دایسون و تئوری چرخه زندگی مودیگلیانی و اندو، پس‌انداز افراد وابسته به جمعیت و امید به زندگی آنان می‌باشد. مردم در زندگی‌شان برای اهداف متفاوت که مهم‌ترین آن بازنشستگی است، پس‌انداز می‌کنند. شایان‌ذکر است که تشویق خانوار به پس‌انداز و سرمایه‌گذاری نیاز به اصلاح سیاست‌های کلان اقتصادی و مالی دارد. چراکه دولت‌ها بر نحوه پس‌انداز خانوار تأثیر می‌گذارند. گذار جمعیتی مردم را به پس‌انداز تشویق می‌کند اما به شرطی که پس‌انداز سودآور و منطقی باشد؛ بنابراین، دولت‌ها بایستی تلاش کنند با کنترل تورم و ... ثبات قیمت را تأمین کنند و با تشویق رقابت، شفافیت و بهره‌وری در مؤسسات مالی خانوارها را به پس‌انداز سوق بدهند (Bloom et al, 2002: 150; Jain & Goli, 2022: 5).

در این پژوهش از تئوری گذار سنی دایسون و تئوری چرخه زندگی مودیگلیانی و اندو به عنوان چارچوب نظری تحقیق استفاده شده است. در مجموع می‌توان گفت جامعه آماری موردنظر با در پیش بودن گذار سنی شرایط نوینی را تجربه می‌کند که می‌تواند چالش‌برانگیز باشد و بر پس‌انداز جامعه که از بنیان‌های سرمایه‌گذاری و رشد اقتصادی است مؤثر می‌باشد. بررسی عوامل مؤثر بر پس‌انداز خانوار با توجه به گذار سنی جامعه، وضع فعالیت و جنسیت سرپرست خانوار از اهمیت بالایی برخوردار می‌باشد. با توجه به مطالب فوق، فرضیه‌های تحقیق در مطالعه حاضر عبارت‌اند از:

۱. میانگین پس‌انداز سرپرستان خانوار جوان بیشتر از کهن‌سالان است.
۲. میانگین پس‌انداز مردان سرپرست خانوار بیشتر از زنان سرپرست خانوار است.
۳. میانگین پس‌انداز سرپرستان خانوار به تفکیک وضع فعالیت متفاوت است.

شکل ۱- مدل نظری تحقیق

روش پژوهش

روش تحقیق در این مطالعه، روش تحلیل ثانوی است. تحلیل ثانویه به معنای استفاده از روش آماری جدید برای بررسی مجدد داده‌های گردآوری شده است که «تفسیر، نتیجه‌گیری یا شناخت افزون بر گزارش اول یا متفاوت از آن ارائه می‌دهد (رستگار خالد و محمدی، ۱۳۹۴: ۱۶۹). در این پژوهش با استفاده از تحلیل ثانوی داده‌های خام مربوطه به آمارگیری از اطلاعات هزینه و درآمد خانوارهای شهری سال ۱۳۹۷ که توسط مرکز آمار ایران جمع‌آوری شده است، به بررسی رابطه بین متغیرهای مستقل وضعیت سنی سرپرست

خانوار (به عنوان متغیر جایگزین برای ساختار سنی)، وضع فعالیت و جنس با پس‌انداز خانوار پرداخته شده است.

داده‌های موردبررسی شامل اطلاعات ۱۸۶۱۰ خانوار شرکت‌کننده در نمونه‌گیری از هزینه و درآمدهای خانوارهای شهری استان تهران سال ۱۳۹۷ می‌باشد که به‌طور سالانه توسط مرکز آمار ایران انجام و اطلاعات خام آن در اختیار محققان قرار داده می‌شود؛ بنابراین جامعه هدف این طرح شامل همه خانوارهای معمولی ساکن و گروهی در نقاط شهری استان تهران در سال ۱۳۹۷ است. روش نمونه‌گیری سه مرحله‌ای با طبقه‌بندی است که در ابتدا طبقه‌بندی حوزه‌های سرشماری و سپس انتخاب حوزه‌ها انجام می‌شود. در مرحله دوم بلوک‌های شهری انتخاب‌شده و در مرحله سوم خانوارهای نمونه انتخاب می‌شوند. تعداد نمونه با توجه به هدف طرح، برای برآورد متوسط هزینه و درآمد سالانه یک خانوار، بهینه‌شده است. برای دستیابی به برآوردها که معرف بهتری از کل سال باشند، نمونه‌ها بین ماه‌های سال برای آمارگیری توزیع شده‌اند (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۷).

در پژوهش حاضر منظور از پس‌انداز خانوار مجموع سرمایه‌گذاری‌های سرپرست خانوار در حوزه‌های ساختمان، کشاورزی و طرح‌های آبادی و عمرانی است. در این پژوهش بر اساس اطلاعات درآمد و هزینه خانوار سال ۱۳۹۷، متغیر وابسته یعنی پس‌انداز خانوار از طریق تجمع گویه‌های مربوط به سرمایه‌گذاری خانوار در ساختمان (ایجاد ساختمان، خرید یا فروش ساختمان، خرید زمین جهت ایجاد ساختمان و...) و سرمایه‌گذاری خانوار در بخش کشاورزی و طرح‌های آبادی و عمرانی (خرید یا فروش دام‌های سرمایه‌ای، هزینه ایجاد ساختمان غیرمسکونی کشاورزی و...) محاسبه گردیده است.

یافته‌های تحقیق

در تحقیق حاضر، از مجموع ۱۸۶۱۰ سرپرست خانوار استان تهران، ۱۵۹۳۰ نفر (۸۵/۶) مرد و ۲۶۷۹ (۱۴/۴ درصد) زن می‌باشد. به یک معنا، در خانوارهای موردبررسی، فراوانی

سرپرستان خانوار مرد بیشتر از زن می‌باشد. همچنین بر اساس یافته‌های تحقیق، ۱/۶ درصد سرپرستان خانوار، زیر ۲۵ سال، ۲۲/۲ درصد، ۲۵-۳۴ ساله، ۲۵/۲ درصد، ۳۵-۴۴ ساله، ۱۹/۸ درصد، ۴۵-۵۴ ساله، ۱۴/۸ درصد، ۵۵-۶۴ ساله و ۱۸ درصد، بالای ۶۵ سال بودند. می‌توان گفت که اکثریت سرپرستان خانوار (۲۵/۲ درصد)، ۳۵-۴۴ سال داشتند. در رابطه با متغیر وضع فعالیت سرپرستان خانوار، از کل خانوارهای مورد بررسی، ۶۸/۶ درصد، وضع فعالیتشان را شاغل، ۲۵/۱ درصد دارای درآمد بدون کار و ۶/۱ درصد هم وضع فعالیتشان را سایر اعلام کرده‌اند. بر اساس اطلاعات جدول زیر می‌توان گفت که درصد فراوانی سرپرستان خانوار شاغل، بیشتر از سایر سطوح فعالیت می‌باشد.

جدول ۱- آماره‌های توصیفی متغیرهای وضع فعالیت، جنس و سن سرپرستان خانوار، ۱۳۹۷

درصد	فراوانی	متغیر	
۸۵/۶	۱۵۹۳۰	مرد	جنس سرپرستان خانوار
۱۴/۴	۲۶۷۹	زن	
۱۰۰	۱۸۶۱۰	جمع کل	
۱/۶	۲۹۸	زیر ۲۵ سال	سن سرپرستان خانوار
۲۲/۲	۴۱۳۱	۲۵-۳۴	
۲۵/۲	۴۶۹۰	۳۵-۴۴	
۱۹/۲	۳۶۸۴	۴۵-۵۴	
۱۴/۸	۲۷۵۴	۵۵-۶۴	
۱۷	۳۳۵۰	بالای ۶۵	
۱۰۰	۱۸۶۱۰	جمع کل	
۶۸/۶	۱۲۷۶۶	شاغل	وضع فعالیت
۲۵/۱	۴۶۷۱	دارای درآمد بدون کار	
۶/۳	۱۱۳۵	سایر	
۱۰۰	۱۸۶۱۰	جمع کل	

تعیین‌کننده‌های جمعیت شناختی پس‌انداز...، بوداقی و صادقی | ۳۰۱

بر اساس داده‌های جدول شماره ۲، در سال ۱۳۹۷، نتایج حاصل از بررسی گویه‌هایی که برای سنجش پس‌انداز سالیانه سرپرستان خانوار تنظیم شده بود؛ نشان داد که میزان پس‌انداز سالیانه در بین خانوارهای مورد بررسی، با توجه به میزان حداکثر ۱۰۰ و حداقل ۰ پایین‌تر از مقدار متوسط می‌باشد. با توجه به طبقه‌بندی میزان درآمد خانوارها به سه طبقه پایین، متوسط و بالا، پس‌انداز این سه طبقه به صورت جدول ۲ است:

جدول ۲- آماره‌های توصیفی پس‌انداز سرپرستان خانوار، ۱۳۹۷

متغیر	میانگین	انحراف معیار	چولگی	حداکثر	حداقل	طبقه پایین درآمدی	طبقه متوسط درآمدی	طبقه بالای درآمدی
پس‌انداز سالیانه سرپرستان خانوار	۱۳۵۸۲۱۲۵۴	۸۹۵۴۲۰۰۲	۲/۳۹	۸۵۰۰۰۰۰۰۰	۰	۵۵۰۰۹۵۱۰	۱۶۹۴۸۵۳۲۴	۴۱۶۵۲۰۰۰۲۱

برای سنجش معنی‌داری تفاوت میانگین پس‌انداز خانوار به تفکیک متغیرهای مستقل در سطح سنجش اسمی دو حالت (جنس) از آزمون t برای دو گروه مستقل استفاده شد؛ نتایج نشان داد که میانگین پس‌انداز سرپرستان خانوار مرد (۱۴۹۶۵۴۲۵۸/۱ ریال) بیشتر از سرپرستان زن (۵۳۶۱۷۴۷۱/۲ ریال) می‌باشد. دقت در سطح معنی‌داری نیز نشان می‌دهد این تفاوت به لحاظ آماری معنی‌دار می‌باشد؛ بنابراین، فرضیه معنی‌داری تفاوت میانگین پس‌انداز خانوار به تفکیک جنس تأیید می‌شود.

جدول ۳- آزمون معنی‌داری تفاوت میانگین پس‌انداز خانوار به تفکیک جنس

متغیر	جنس سرپرست	فراوانی	میانگین	درجه آزادی	آماره t	سطح معنی‌داری
پس‌انداز خانوار	مرد	۱۵۹۳۰	۱۴۹۶۵۴۲۵۸/۱	۶۵۰/۵۹	۶/۹۰	۰/۰۰۰
	زن	۲۶۷۹	۵۳۶۱۷۴۷۱/۲			

در پژوهش حاضر برای بررسی معنی‌داری تفاوت میانگین پس‌انداز خانوار به تفکیک متغیرهای در سطح سنجش اسمی چندحالتی (وضعیت فعالیت و سن سرپرستان خانوار از آزمون تحلیل واریانس یک‌طرفه استفاده شد، نتایج نشان داد که:

ب): میانگین پس‌انداز خانوار در بین افراد شاغل (۱۱۹۲۰۱۵۹۸)، بیشتر از گروه دارای درآمد بدون کار (۷۸۵۳۲۱۹۸) و سایر (۶۱۰۲۵۸۷۴) وضع فعالیت بوده و این تفاوت به لحاظ آماری نیز معنی‌داری بوده است (سطح معنی‌داری کمتر از ۰/۰۵ می‌باشد).

ج): میانگین پس‌انداز خانوار به تفکیک گروه‌های سنی تفاوت معنی‌داری از هم داشته است. میانگین پس‌انداز خانوار در بین سرپرستان خانوار ۳۵-۴۴ سال بیشترین و در بین سرپرستان خانوار بالای ۶۵ سال، کمترین میزان را داشته است؛ بنابراین، فرضیه معنی‌داری تفاوت میانگین پس‌انداز خانوار به تفکیک گروه‌های سنی مورد تأیید واقع گردید.

جدول ۴- آزمون معنی‌داری تفاوت میانگین پس‌انداز خانوار به تفکیک متغیرهای بعد خانوار،

وضعیت سنی و وضع فعالیت سرپرستان خانوار

ابعاد	متغیر مستقل	فراوانی	میانگین	آزمون آنالیز واریانس یک‌طرفه		
				درجه آزادی	کمیت f	سطح معنی‌داری
وضع فعالیت	شاغل	۴۵۸۹	۱۱۹۲۰۱۵۹۸	۸۵۴۲	۳/۹۵۳	۰/۰۰۹
	دارای درآمد بدون کار	۱۱۰۲	۷۸۵۳۲۱۹۸			
	سایر	۱۲۹	۶۱۰۲۵۸۷۴			
وضعیت سنی	زیر ۲۵ سال	۲۹۸	۸۵۲۳۱۵۹۸	۸۵۴۲	۵/۹۶۶	۰/۰۰۰
	۲۵-۳۴	۴۱۳۱	۱۱۰۶۵۴۹۵۱			
	۳۵-۴۴	۴۶۹۰	۱۴۹۶۵۴۹۸۰			
	۴۵-۵۴	۳۶۸۴	۱۳۱۹۱۷۳۲۵			
	۵۵-۶۴	۲۷۵۴	۱۰۱۳۲۹۸۷۵			
بالای ۶۵ سال	۳۳۵۰	۳۹۳۲۱۹۸۵				

تعیین‌کننده‌های جمعیت شناختی پس‌انداز...، بوداقی و صادقی | ۳۰۳

حال برای این که بدانیم این تفاوت ناشی از اختلاف بین کدام‌یک از گروه‌های سنی است؛ از آزمون LSD استفاده نمودیم. بر اساس نتایج به‌دست‌آمده از آزمون، میانگین پس‌انداز خانوار گروه‌های سنی ۲۵-۳۴، ۳۵-۴۴، ۴۵-۵۴ با افراد بالای ۶۵ سال تفاوت معنی‌داری از هم دارند. همچنین، تفاوت میانگین گروه‌های سنی ۵۵-۶۴ و ۳۵-۴۴ ساله معنی‌دار می‌باشد. شایان‌ذکر است که این تفاوت میانگین‌ها در سطح معنی‌داری ۵ درصد معنادار می‌باشد. بر اساس یافته‌های تحقیق می‌توان خاطر نشان کرد که میانگین پس‌انداز خانوار در بین گروه‌های سنی ۳۵-۴۴ ساله بیشترین و در بین افراد بالای ۶۵ سال کمترین میزان بوده است.

جدول ۵- آزمون معنی‌داری تفاوت میانگین پس‌انداز خانوار به تفکیک گروه‌های سنی

گروه‌های سنی	زیر ۲۵ سال	۲۵-۳۴	۳۵-۴۴	۴۵-۵۴	۵۵-۶۴	بالای ۶۵ سال
زیر ۲۵ سال		عدم معناداری	معنی‌دار	معنی‌دار	عدم معناداری	عدم معنی‌داری
۲۵-۳۴	عدم معناداری		عدم معناداری	عدم معناداری	عدم معناداری	معنی‌دار
۳۵-۴۴	معنی‌دار	عدم معناداری		عدم معناداری	معنی‌دار	معنی‌دار
۴۵-۵۴	معنی‌دار	عدم معناداری	غیر معنی‌دار		عدم معناداری	معنی‌دار
۵۵-۶۴	عدم معناداری	عدم معناداری	معنی‌دار	عدم معناداری		معنی‌دار
بالای ۶۵ سال	عدم معناداری	عدم معناداری	معنی‌دار	معنی‌دار	معنی‌دار	

در این بخش برای بررسی اثر تمام متغیرهای مستقل پژوهش با همدیگر بر متغیر وابسته پس‌انداز خانوار، از روش رگرسیون چندمتغیره استفاده شده است. در ابتدا آزمون فروض کلاسیک مدل پژوهش ارائه شده و در نهایت نتایج رگرسیونی بیان می‌گردد.

۱- آزمون فروض کلاسیک مدل پژوهش

سه آزمون خودهمبستگی، واریانس ناهمسانی و هم خطی برای هر سه مدل پژوهش به صورت زیر می‌باشد:

یکی از موضوعات مهمی که در اقتصادسنجی به آن برخورد می‌کنیم، موضوع ناهمسانی واریانس است. ناهمسانی واریانس به این معناست که در تخمین مدل رگرسیون مقادیر جملات خطا دارای واریانس‌های نابرابر هستند. مشکلات ناهمسانی واریانس منجر به افزایش واریانس ضرایب برآوردی عرض از مبدأ می‌شود و از طرفی واریانس سایر متغیرهای مستقل برآوردی را تحت تأثیر قرار می‌دهد و منجر به این می‌شود که تخمین برآوردی از کارایی لازم برخوردار نباشد. جهت بررسی ناهمسانی واریانس پسماندها، از آزمون بروش پاگان گادفری^۱ به وسیله نرم‌افزار ایویوز^۲ استفاده شده است.

نتایج حاصل در جدول ۶ نشان می‌دهد که سطح معناداری آزمون بروش پاگان گادفری در مدل پژوهش بیش‌تر از ۵ درصد می‌باشد و بیان‌گر عدم وجود ناهمسانی واریانس در جملات اخلاص (باقیمانده‌ها یا خطاها) می‌باشد.

یکی دیگر از مفروضاتی که در رگرسیون مدنظر قرار می‌گیرد، استقلال خطاها (تفاوت بین مقادیر واقعی و مقادیر پیش‌بینی شده توسط معادله رگرسیون) از یکدیگر است. در صورتی که فرضیه استقلال خطاها رد شود و خطاها با یکدیگر همبستگی داشته باشند؛ امکان استفاده از رگرسیون وجود ندارد. در رویکرد پانل دیتا به منظور بررسی استقلال خطاها از یکدیگر از آزمون بروش گادفری استفاده می‌شود. با توجه به نتیجه این آزمون، اگر سطح معناداری بیش‌تر از ۵ درصد باشد، بیان‌گر عدم وجود خودهمبستگی سریالی در بین جملات اخلاص می‌باشد.

همان‌طور که در جدول ۶ مشاهده می‌شود، سطح معناداری آزمون بروش گادفری (LM)^۳ برای مدل بیش از ۵ درصد می‌باشد و نشان‌دهنده احتمال بالاتر از ۰,۰۵ و بیان‌گر عدم وجود خودهمبستگی سریالی بین جملات اخلاص می‌باشد.

1. Breusch-Pagan-Godfrey

2. Eviews

3 Breusch-Godfrey Serial Correlation LM Test

تعیین کننده‌های جمعیت شناختی پس‌انداز...، بودایی و صادقی | ۳۰۵

جدول ۶- نتایج آزمون ناهمسانی واریانس و خودهمبستگی

مدل گذر سنی	آماره کای دو	سطح معنی‌داری
آزمون ناهمسانی واریانس	۱/۳۴	۰/۹۶۴
	مقدار F	
آزمون خودهمبستگی	۰/۵۳	۰/۴۲

منبع: یافته‌های پژوهش

همچنین، نتایج تورم واریانس متغیرهای پژوهش برای آزمون هم خطی VIF به صورت زیر می‌باشد:

جدول ۷- آزمون هم خطی

نام متغیر	VIF
وضع فعالیت	۳/۷۵
وضعیت سن	۳/۰۰
جنس سرپرستان خانوار	۲/۹۸
وضعیت سن به توان ۲	۱/۰۳

منبع: یافته‌های پژوهش

کم‌تر بودن مقادیر عوامل تورم واریانس (VIF) از عدد ۵ بیانگر عدم وجود هم خطی شدید بین متغیرهای مستقل است.

۲- نتایج آزمون فرضیه‌های پژوهش

در این پژوهش جهت آزمون معناداری کل مدل از آماره اف و جهت آزمون معنادار بودن ضرایب رگرسیون از آماره تی استفاده شده است. همچنین از ضریب تعیین تعدیل شده برای بررسی ارتباط بین متغیرهای مستقل و وابسته استفاده شده است. نتایج حاصل از تخمین فرضیه‌های پژوهش در جدول (۸) ارائه می‌گردد:

جدول ۸- نتایج برآورد داده‌ها برای آزمون فرضیه‌های پژوهش (متغیر وابسته: پس‌انداز خانوار)

نام متغیر	نماد متغیر	ضریب برآورد شده	خطای استاندارد	آماره تی	p-Value
عرض از مبدأ	C	۰/۱۲۷	۰/۱۸۲	۰/۶۹۸	۰/۴۸۵
وضع فعالیت	Income	۰/۰۶۵	۰/۰۲۵	۲/۵۱۰	۰/۰۱۸
وضعیت سن (گروه‌های سنی)	Age	۰/۷۵۹	۰/۱۶۰	۴/۳۳۷	۰/۰۰۰
وضعیت سن به توان ۲	Age ²	-۰/۷۵۰	۰/۲۲۵	-۳/۳۲۳	۰/۰۰۹
جنسیت سرپرستان خانوار	S	۰/۹۸۱	۰/۰۴۴	۲۲/۰۷۵	۰/۰۰۰

آماره اف: ۳/۴۵۵ احتمال آماره اف: ۰/۰۰۰۱ ضریب تعیین: ۰/۶۴۶
 آزمون دوربین واتسون: ۲/۳۲۸ ضریب تعیین تعدیل‌شده: ۰/۶۳۲

با توجه به جدول (۸) و احتمال آماره F که صفر است و کمتر از سطح خطای ۵ درصد، فرض صفر مبنی بر صفر بودن تمامی ضرایب رگرسیون به‌طور هم‌زمان رد می‌شود و می‌توان گفت این مدل در سطح اطمینان ۹۵ درصد معنادار است. همچنین مقدار ضریب تعیین تعدیل‌شده که ۶۳ درصد است، نشان می‌دهد که ۶۳ درصد تغییرات متغیر وابسته توسط متغیر مستقل در این مدل توضیح داده می‌شود. نتایج رگرسیون چند متغیره نشان می‌دهد که اثر متغیر وضع فعالیت سرپرست خانوار بر متغیر پس‌انداز خانوار مثبت و معنادار است. همچنین، نتایج رگرسیون چند متغیره نشان می‌دهد که اثر متغیرهای وضعیت سن (گروه‌های سنی) و وضعیت سن به توان ۲ سرپرست خانوار بر متغیر پس‌انداز خانوار به ترتیب مثبت/منفی و معنادار است و نشان می‌دهد که افزایش وضعیت سن (گروه‌های سنی) باعث افزایش پس‌انداز خانوار خواهد شد و از طرف دیگر به دلیل معناداری متغیر وضعیت سن به توان ۲، ارتباط بین دو متغیر وضعیت سن و پس‌انداز خانوار به صورت سهمی واژگون می‌باشد.

به‌بیان‌دیگر با افزایش گروه‌های سنی، پس‌انداز تا حدودی افزایش پیدا می‌کند و در سن خاصی، این پس‌انداز به حداکثر رسیده و پس‌از آن شروع به کاهش می‌کند که در نهایت نوعی سهمی وارونه متداعی می‌شود. یافته‌های رگرسیون چند متغیره نشان می‌دهد

که اثر متغیر جنسیت سرپرستان خانوار سرپرست خانوار بر متغیر پس‌انداز خانوار مثبت و معنادار است و این مبین آن است که سرپرست مرد نسبت به سرپرست زن خانوار پس‌انداز بیشتری دارد.

بحث و نتیجه‌گیری

هدف اصلی پژوهش حاضر، بررسی رابطه بین گذار سنی و پس‌انداز خانوار است. در رابطه با پس‌انداز خانوار، می‌توان اذعان نمود که امروزه سطوح پس‌انداز خانوار، تعیین‌کننده اصلی رفاه اقتصادی می‌باشد. در واقع، پس‌انداز خانوار وسیله‌ای برای تحرک اجتماعی و تضمین گر درآمدهای آتی خانوار و عامل اصلی رشد اقتصادی پایدار می‌باشد. در رابطه با گذار سنی می‌توان گفت که انتقال جمعیتی تغییرات ساختار سنی جمعیت کشور را تحت‌الشعاع قرار می‌دهد که این یک فرآیند جمعیت‌شناختی است که در حالت اول از میزان‌های باروری و مرگ‌ومیر بالا شروع می‌شود و در مرحله بعد، کاهش میزان‌های مرگ‌ومیر منجر به افزایش گروه‌های سنی جوان می‌شود. کاهش مرگ‌ومیر در نتیجه بهبود بهداشت عمومی و پزشکی به وجود می‌آید. در واقع، گذار سنی مبین تغییر از جمعیت خیلی جوان به جمعیت سالخورده است که نقش اساسی در تحولات اقتصادی و اجتماعی، سیاسی و فرهنگی دارد.

تعدادی از اندیشمندان افزایش جمعیت فعال در نتیجه گذار جمعیتی را به عنوان موهبت جمعیت یا پنجره فرصت جمعیتی می‌دانند. پاداش جمعیتی با افزایش بهره‌وری گروه‌های در سن کار سروکار دارد. فینک و فینلی (۲۰۰۷) پنجره فرصت را عامل مهمی در رشد اقتصادی می‌دانند. بر اساس این دیدگاه، تأثیرات اقتصادی پنجره فرصت، ریشه در این واقعیت دارد که در طول دوره‌ای که پنجره فرصت گشوده می‌شود، هزینه‌های عمومی‌ای که در برنامه‌های اجتماعی نظیر آموزش و بهداشت صورت گرفته بود به سمت سرمایه‌گذاری در بخش‌های تولیدی و زیرساخت‌ها هدایت می‌شود. در سطح خرد نیز

خانواده‌ها می‌توانند هزینه‌های جاری را به سمت پس‌انداز و ارتقای استانداردهای زندگی جهت بدهند.

نتایج تحقیق نشان می‌دهد که جمعیت فعال و جوان کشور میزان پس‌انداز بیشتری از سایر بخش‌های سنی جمعیت دارند و گذار جمعیتی کشور و حضور اکثریت جمعیت جوان و فعال، پتانسیل بالایی برای افزایش پس‌انداز جمعیت کشور دارد. این موضوع مبتنی بر تئوری چرخه زندگی می‌باشد. مودیگیلیانی در تئوری چرخه زندگی تصریح کرده که نرخ پس‌انداز تحت نرخ رشد درآمد سرانه، موجودی ثروت، خصوصیات جمعیتی، اندازه خانوار و بخشی از جمعیت که در سن فعالیت بوده و مشغول فعالیت می‌باشند؛ قرار می‌گیرد. نتایج این مطالعه مبتنی بر فرضیه چرخه زندگی بیانگر این است که افراد در دوره جوانی و در سال‌های اولیه کاری، پس‌انداز منفی را تجربه می‌کنند، در سال‌های میانی عمر به خاطر اینکه درآمدش از مصرفش خیلی بیشتر است؛ پس‌انداز مثبت داشته و در دوره بازنشستگی و کهولت به خاطر درآمد پایین، از پس‌اندازهای گذشته برداشت می‌کند و در واقع، این دوره هم پس‌انداز منفی را تجربه می‌کند. بر این اساس، الگوهای پس‌انداز خانوار متأثر از تغییرات ترکیب سنی جمعیت در یک کشور است.

افزایش نسبت جمعیت در سن کار و کاهش جمعیت زیر ۱۵ سال و بازنشسته باعث افزایش پس‌انداز اما نسبت بالای جمعیت مسن و بازنشسته و به یک معنا، جمعیت غیرفعال باعث کاهش پس‌انداز می‌شود. نتایج این مطالعه مبتنی بر تئوری دیاموند نیز در الگوی نسل‌های همپوشان تصریح می‌کند که نسل جوان در مقایسه با نسل پیری به خاطر اشتغال نقش مهمی در پس‌انداز دارد. دارد. بر اساس این تئوری، افراد جوان درآمد ناشی از کار خود را بین پس‌انداز و مصرف جایگزین می‌کنند. آن‌ها پس‌انداز را به دوره بعد منتقل می‌کنند. نتایج این مطالعه منطبق با تئوری‌های فوق‌الذکر خصوصاً تئوری چرخه زندگی، توجه به این نکته است که گذار سنی نقش مهمی در پس‌انداز خانوار دارد. فرضیه اصلی چرخه زندگی این است که افراد میان‌سال بیشترین فرصت پس‌انداز را دارند که این فرضیه به‌نوعی در جامعه هدف تأیید شده است.

در تأیید این ادعا، نتایج تحقیق حاضر نشان داد که میانگین پس‌انداز خانوار به تفکیک گروه‌های سنی تفاوت معنی‌داری از هم داشته و به ترتیب میانگین پس‌انداز در بین سرپرستان خانوار ۴۴-۳۵ و ۵۴-۴۵ ساله بیشترین میزان را به خود اختصاص داده است. نتایج تحقیق حاضر با یافته‌های تحقیقات قبلی (نظیر آپرگیس، ۲۰۱۲، ژانگ، ۲۰۱۲، اچولس، ۲۰۰۴، حسنان احمد و همکاران، ۲۰۰۶، پیرانی و همکاران، ۱۳۹۲) (مبنی بر رابطه بین متغیرهای گروه‌های سنی با پس‌انداز خانوار) و گردن^۱ (۲۰۱۶) و دی فریناز و مارتینز (۲۰۱۴)، همخوانی دارد و چراکه یافته‌های استنباطی تحقیق نشان داد که میانگین پس‌انداز خانوار به تفکیک متغیرهای گروه‌های سنی، جنسیت و وضع فعالیت متفاوت می‌باشد.

بر اساس یافته‌های تحقیق پیشنهاد می‌شود مسئولان از طریق سرمایه‌گذاری در اشتغال کامل جوانان، توانمندسازی اقتصادی جوانان تحصیل‌کرده، حمایت از کارآفرینی، حمایت از شرکت‌های دانش‌بنیان، حمایت از بنگاه‌های اقتصادی و... جمعیت فعال بالقوه را بالفعل نموده و زمینه‌های پس‌انداز جمعیت فعال جامعه را پیش از پیش فراهم نمایند تا از این رهگذر پنجره فرصت جمعیت به پاداش جمعیتی مبدل گردد. به بیان دیگر با توجه به اینکه جمعیت فعال نسبت پس‌انداز بیشتری دارد و همچنین وضعیت درآمدی بهتر منجر به پس‌انداز بیشتر می‌شود، پیشنهاد می‌شود سیاست‌گذاران از این جمعیت فعال کشور استفاده کرده و با ایجاد زمینه اشتغال آنان، زمینه افزایش پس‌انداز آنان را ایجاد کرده که می‌تواند بنیان رشد و توسعه اقتصادی کشور را فراهم کند.

همچنین پیشنهاد می‌شود در سطح کلان، به منظور هدایت جمعیت فعال جامعه خصوصاً گروه‌های سنی ۴۵-۵۴ ساله به فعالیت‌های مولد با ارزش افزوده بالا و تشویق آنان به پس‌انداز خانوار، بایستی نقشه جامع سرمایه‌گذاری و پس‌انداز در سطح خانوارها تنظیم گردد. از طرف دیگر با توجه به میزان پس‌انداز کمتر زنان نسبت به مردان، دلایل این کسری آسیب‌شناسی شده و با ایجاد زمینه اشتغال بیشتر زنان سرپرست خانوار، زمینه پس‌انداز بیشتر آنان فراهم شود.

منابع

- پیرانی، خسرو؛ کشاورزی، محمد و عربی، حسین. (۱۳۹۲)، «عوامل تعیین‌کننده پس‌انداز خصوصی در ایران با تأکید بر نرخ واقعی ارز و محدودیت قرض»، فصلنامه سیاست‌های راهبردی و کلان، سال اول، شماره ۱: ۹۷-۱۴۳.
- حسینی، حاتم. (۱۳۹۰)، «گذار جمعیت‌شناسی، پنجره فرصت، پاداش جمعیتی: به سوی یک سیاست جمعیتی جدید در ایران»، همایش تحلیل روندهای جمعیتی کشور، دانشگاه تربیت مدرس، ۱-۳۴.
- رسولی، پروین و سیاهپوش، زهرا. (۱۳۹۴)، «تأثیر ساختار سنی جمعیت بر پس‌انداز و مصرف در ایران»، مجله علمی-ترویجی وزارت علوم، سال دوازدهم، دوره ۴۱: ۱۶۸-۱۹۸.
- رنج‌پور، رضا؛ کریمی؛ تکانلو، و شگری، محمد. (۱۳۹۰)، «بررسی رابطه بین پس‌انداز و رشد اقتصادی در ایران طی دوره زمانی (۱۳۸۷-۱۳۴۰)»، فصلنامه تحقیقات اقتصادی راه اندیشه، دوره ۱، شماره ۲: ۱۴۰-۱۱۳.
- شاکری، عباس. (۱۳۸۷)، «نظریه‌ها و سیاست‌های اقتصاد کلان»، تهران، پارس نوپا.
- شهرکی، مهدی؛ بهبودی، داود و قادری، سیمین. (۱۳۸۹)، «بررسی تأثیر پس‌انداز بر سرمایه‌گذاری و مصرف در ایران (مدل تعادل عمومی محاسبه پذیر)»، فصلنامه اقتصاد مقداری (بررسی‌های اقتصادی سابق)، دوره هفتم، شماره ۳: ۶۷-۹۴.
- کاشانیان، زهرا؛ راغفر، حسین و موسوی، میرحسین. (۱۳۹۷)، «شبه‌سازی تأثیر سالمندی بر متغیرهای اقتصاد کلان (کاربردی از روش تعادل عمومی نسل‌های همپوش)»، تحقیقات اقتصادی، دوره ۵۳، شماره ۱: ۹۳-۱۱۵.
- مجتهد، احمد و کرمی، افشین. (۱۳۸۲)، «ارزیابی متغیرهای مؤثر بر رفتار پس‌انداز ملی در اقتصاد ایران»، فصلنامه پژوهشنامه بازرگانی، دوره هفتم، شماره ۲۷: ۳۸-۲۸.
- محمدی، فرزانه؛ سبحانی، بهرام؛ اکبری، نعمت‌الله و عصار، عباس. (۱۳۹۶)، «اثر طول عمر و سالخوردگی جمعیت بر پس‌انداز در چارچوب یک الگوی Panel ARDL»، سیاست‌گذاری اقتصادی، دوره نهم، شماره ۱۸: ۱-۲۰.
- مشفق، محمود و میرزایی، محمد. (۱۳۸۹)، «انتقال سنی در ایران: تحولات سنی جمعیت و سیاست‌گذاری‌های اجتماعی، جمعیتی»، فصلنامه جمعیت، دوره ۱۷، شماره ۷۱ و ۷۲: ۲۲-۱.

- مقصودپور، محمدعلی. (۱۳۹۵)، «تأثیر توزیع ناهمگون جمعیت بر رشد اقتصادی ایران: مطالعه موردی مراکز استان‌های ایران در سال‌های ۱۳۹۳-۱۳۵۵»، فصلنامه علمی پژوهش‌های رشد و توسعه اقتصادی، سال ششم، شماره ۲۴: ۱۰۶-۸۳.
- منادی، فاطمه؛ سهیلی، کیومرث و اعظمی، سمیه. (۱۳۹۷)، ارزیابی تأثیر تغییر ساختار سنی جمعیت بر پس‌انداز ملی در ایران»، فصلنامه علمی پژوهشی پژوهش‌های رشد و توسعه اقتصادی، سال نهم، شماره ۳۳: ۱۸۳-۱۹۶.
- نوفرستی، محمد و احمدی، محبوبه. (۱۳۸۷)، «بررسی اثر ساختار سنی جمعیت بر پس‌انداز جامعه»، پژوهش‌های رشد و توسعه پایدار، دوره ۸، شماره ۱: ۵۶-۴۳.

- Ahmad, Mohsin H., Zeshan Atiq, Shaista Alam, and Muhammad S. Butt. (2006). "The impact of demography, growth and public policy on household saving: a case study of Pakistan". *Asia Pacific Development Journal*, 13(2), 57-72.
- Apergis, Nicholas, and Christina Christou. (2012). "Dependency Rate and Savings: The African Evidence with Panel Data", *International Journal of Business and Management*, 7(4), 95-84.
- Attanasio, Orazio P; and Szekeley, Miguel. (2000). "Household saving in developing countries: Inequality, Demographics and all that, How different are Latin America and South East Asia? Research Department", *Inter American Development Bank*, 15, 1-58.
- Bloom, David, David Canning, and Jaypee Sevilla. (2002). *The demographic dividend: A new perspective on the economic consequences of population change*. NY: Rand Corporation.
- De Freitas, Najat el M., and Joaquim O. Martins. (2014). "Health, pension benefits and longevity: How they affect household savings?." *The Journal of the Economics of Ageing*, 3, 21-28.
- Dyson, Tim. (2010). *Population and development: The demographic transition*, NY: Zed Books London.
- Freyland, Felix. (2005). *Household Composition and saving: An Overview*, MEA Discussion Papers, School of Law and Economics UB university.
- Ge, Suqin, Tao yang, Dennis, zh. Junsen. (2018). *Population policies, demographic structural changes and the chinese household saving puzzle*, IZA discussion paper, 7026, 1-45.

- Gibson, John K., and Grant M. Scobie. (2001). *Household saving behaviour in New Zealand: a cohort analysis*. *New Zealand Treasury Working Paper*, 01/18, 1-55.
- Gordon, J. Robert. (2016). *The Rise and Fall of American Growth*, Princeton University Press, Princeton New Jersey.
- Jain, Neha, and Srinivas Goli. (2022). "Demographic change and private savings in India". *Journal of Social and Economic Development*, 24(1), 1-29.
- Kim, C. Jourd. (2012). "Demographic change and household savings in Japan and Korea: implications for china". *The World Bank*, 67881, 1-7.
- Pascual-Saez, Marta, David Cantarero-Prieto, and José R. Pires Manso. (2020). "Does population ageing affect savings in Europe?." *Journal of Policy Modeling*, 42(2), 291-306.
- Pauli, Johanna. (2020). What will be needed in terms of savings and investments to offset the impact of population growth and achieve sustainable development?. *LUP papers*. 9021164.
- Prettner, Klaus, and David Canning. (2014). "Increasing Life Expectancy and Optimal Retirement in General Equilibrium." *Econ Theory*, 56(1), 191–217.
- Rezaei, Ebrahim. (2021). "Demographic changes and savings behavior: The experience of a developing country." *Journal of Economic Studies*. 49(4), 603-622.
- Ruppert, Kilian, and Nikolai Stähler. (2022). "What drives the German current account? Household savings, capital investments and public policies." *Economic Modelling*, 108, 105769.
- Schultz, T. Paul. (2004). *Demographic Determinants of Savings: Estimating and Interpreting the Aggregate Association in Asia*. NY: Economic Growth Center Yale University.
- Weeks, R. John. (2008). *Population an introduction to concepts and issues tenth edition*, FL: San Diego State University.

استناد به این مقاله: بوداقتی، علی و صادقی عمرو آبادی، بهروز. (۱۴۰۲). تعیین کننده‌های جمعیت‌شناختی پس‌انداز خانوار با تأکید بر گذار سنی (مورد مطالعه: سرپرستان خانوار استان تهران)، فصلنامه برنامه‌ریزی رفاه و توسعه اجتماعی، ۱۴(۵۶)، ۲۷۷-۳۱۲.

Social Development and Welfare Planning Journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.